

СТИЛІСТИЧНА ТРАНСПОЗИЦІЯ СПОРТИВНИХ ТЕРМІНІВ

© Жирик О., 2006

У статті на матеріалі загальномовних словників української мови ХХ – початку ХХІ століття проаналізовано процес стилістичної транспозиції спортивної термінології. Осмислено проблему неадекватної фіксації у кодифікаційних працях реального семантико-стилістичного потенціалу спортивних термінів.

The article deals with the analysis of the sport terms stylistic transposition process on the materials of Ukrainian explanatory dictionaries of the XX-beginning of the XXI centuries. The author comprehends the problem of inadequate fixation of the real semantic and stylistic potential of sport terms in the codificational works.

Лексико-семантичний рівень мови характеризує особлива мобільність. Специфіку його динаміки детермінують процеси перерозподілу лексичних одиниць. Одним із найактивніших міграційних процесів є стилістична транспозиція термінів.

Науковці висвітлили окремі аспекти цього процесу (Н. Непийвода, Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк, Л. Струганець, О. Стишов та ін.), проте дослідження стилістичної транспозиції спортивних термінів на матеріалі лексикографічних джерел в сучасному мовознавстві нема. Актуальність обраної теми визначається й тим, що обсервація специфіки стилістичної транспозиції термінологічних номенів має велике значення для національної лексикографії: дозволить унормувати систему позначок для адекватного відображення стилістичного статусу термінологічних одиниць у наступних кодифікаційних працях. Мета розвідки – проаналізувати особливості процесу стилістичної транспозиції спортивних термінів у кодифікаційній практиці сучасної української мови. Передбачено виконання таких завдань: 1) представити лексеми терміносистеми «Спорт», що зазнали стилістичної транспозиції; 2) описати зміни в семантичній структурі стилістично нейтралізованих спортивних термінів; 3) з'ясувати адекватність фіксації у словниках української мови лексичних одиниць спортивної семантики.

З метою дослідження динаміки змін стилістичного статусу спортивних термінів порівняно проаналізовано такі кодифікаційні джерела: РУС-48, РУС-79, СУМ, ВТС-2004.

Відсутність термінологічної позначки у лексикографічній праці вважаємо констатацією факту переходу терміна до загальномовного вжитку.

Унаслідок спостереження виокремлено сукупність номенів спортивної семантики, що змінили стилістичний статус, не розширюючи свого семантичного обсягу. Сьогодні активно використовуються мовцями із повним розумінням семантики слова на позначення **видів спортивних змагань** (*регбі* (РУС-79*) (зірочкою (*) маніфестуємо останню фіксацію термінологічної позначки номена), *регата* (РУС-48*), *гандбол* (РУС-79*), *багатоборство* (РУС-79*), *баскетбол* (РУС-48*), *теніс* (РУС-79*), *забіг* (РУС-79*), *крикет* (РУС-48*), *крокет* (РУС-79*), *крос* (РУС-79*), *альпініада* (РУС-79*), *поло* (РУС-79*), *спринт* (РУС-48*), *спартакіада* (РУС-79*), *скачки* (РУС-79*), *семиборство* (РУС-79*), *слалом* (РУС-79*); **назв осіб за спортивною діяльністю** (*фігурист* (РУС-79*), *форвард* (РУС-48*), *важкоатлет* (РУС-79*), *голкіпер* (РУС-48*), *тренер* (РУС-79*), *гонщик* (РУС-79*), *рефері* (РУС-48*), *рекордсмен* (РУС-79*), *призер* (РУС-48*), *стартер* (РУС-79*), *спринтер* (РУС-79*), *легкоатлет* (РУС-79*), *ковзаняр* (РУС-79*); **видів**

спортивного інвентаря (*ковзани* (РУС-79*), *турнік* (РУС-79*), *скутер* (РУС-48*); періодів спортивних змагань (*сет* (РУС-48*), *тайм* (РУС-79*), *матч* (РУС-79*); назв спортивних понять (*офсайд* (РУС-48*), *гол* (РУС-79*), *футболка* (РУС-48*), *лижня* (РУС-48*), *стадіон* (РУС-48*), *постава* (РУС-48*). Спостерігаємо нівелювання терміностатусу більшості опрацьованих лексем на межі РУС-79 / СУМ, що свідчить про досить давню зміну стилістичного статусу номенів та їх непродуктивність у творенні похідних переносних значень на сучасному етапі.

Стилістичну транспозицію, поєднану із ускладненням семантичної структури похідними переносними і прямими значеннями, репрезентують такі спортивні терміни: *бутси*, *чемпіон*, *яхт-клуб*, *старт*, *спорт*, *фініш*, *снайпер*, *раунд*, *снаряд*, *сервіс*, *тренажер*, *бокс*, *сервер*, *трек* та ін. Проаналізовані лексичні одиниці ілюструють різні ступені розгортання семантичного обсягу. Розглянемо їх більш детально.

Так, деякі колишні спортивні терміни виокремлюють у процесі стилістичної транспозиції одне мікрозначення. Наприклад, термін *бутси* змінює свій стилістичний статус на межі РУС-48 / СУМ: «Черевики для гри в футбол» (СУМ, I, 266). ВТС-2004 фіксує похідне мікрозначення, що утворилось у результаті узагальнення семантики первісного значення: «Взагалі грубі черевики» (ВТС-2004, 69). Схоже еволюціонує лексема *чемпіон*, зникнення термінологічного маркування якої спостерігаємо у СУМі: «Звання переможця змагань на першість з якого-небудь виду спорту; спортсмен чи спортивна команда, удостоєні такого звання» (СУМ, XI, 293). Мікрозначення цієї лексеми подає ВТС-2004: «Тварина, яка дістала найвищий приз (на виставці, змаганнях і т. ін.)» (ВТС-2004). Стилістично нейтральне слово *яхт-клуб* (РУС-48*) («Спортивна організація, яка об'єднує спортсменів, що займаються водним спортом – парусним, веслувальним, моторним» (СУМ, XI, 660) у результаті процесу метонімізації виокремлює мікрозначення у діапазоні СУМ / ВТС-2004: «Водна станція такої організації; приміщення, де міститься така організація» (ВТС-2004, 1426).

Спортивні номени, що змінили сферу свого вживання, активно функціонують, розширивши своє семантичне наповнення кількома прямими мікрозначеннями. Наприклад, лексема *старт* маніфестує стилістичну транспозицію та появу мікрозначення на межі РУС-48 / СУМ: «Початковий момент спортивних змагань. // Сигнал про початок спортивного змагання або зльоту літального апарата» (СУМ, IX, 663). Подальший розвиток семантики слова відбувається шляхом утворення двох мікрозначень, що подані у ВТС-2004, а також спостерігаємо зміщення маніфестованого у СУМі мікрозначення на останнє місце у словниковій статті: «Початковий момент спортивних змагань. // перен. Початок чого-небудь. // Початковий момент зльоту літального апарата. // Сигнал про початок спортивного змагання або зльоту літального апарата» (ВТС-2004, 1190). Ескалація мікрозначень аналізованого слова відбувається таким чином: переносне мікрозначення утворюється у результаті метафоризації семи «початок» первісного значення; друге пряме мікрозначення виокремлюється шляхом конкретизації семантики первісного лексико-семантичного варіанта, що свідчить про звуження сфери функціонування новоутвореного мікрозначення; третє мікрозначення виокремлено на основі узагальнення семантики первісного значення та другого похідного мікрозначення.

Виявлено чималу кількість лексичних одиниць, семантична структура яких ускладнена похідними переносними значеннями: *фініш*, *раунд*, *снайпер* та ін. Зникнення термінологічної кваліфікації цих лексем відбувається на межі РУС-48 / СУМ, однак переносні значення з'являються у різні темпоральні проміжки, як-от: *снайпер* маніфестує похідне переносне значення ще у СУМі: «1. Стрілець, що володіє мистецтвом влучної стрільби. 2. перен. Той, хто досяг великого вміння, високої майстерності» (СУМ, IX, 421). Слово *раунд* виокремлює переносне значення дещо пізніше. Віднаходимо його у ВТС-2004: «1. У боксі: проміжок часу (звичайно 3 хвилини), протягом якого відбувається бій. 2. перен. Етап, період» (ВТС-2004, 1016). Стрибокподібно розгортається семантична структура лексеми *фініш*: РУС-48 регламентує одне термінологічне значення слова, СУМ подає одразу три немарковані прямі значення: «1. Заклучна, вирішальна частина спортивних змагань на швидкість і витривалість. 2. Кінцевий пункт дистанції в спортивних змаганнях

(у перегонах)» (СУМ, X, 599). На основі спільної для всіх трьох значень семи «кінцева, вирішальна частина» утворюється переносне значення, зафіксоване у ВТС-2004: «4. перен. Кінець, закінчення, завершення чого-небудь» (ВТС-2004, 1323).

Складніше еволюціонують колишні спортивні терміни, що виокремлюють похідні прямі значення. Наприклад, термін *снаряд* функціонує у двох терміносистемах: у РУСі-48 зафіксований із позначками військ. і спорт. СУМ маніфестує три немарковані прямі значення: «1. Один з видів боєприпасів для стрільби з гармати. 2. Пристрій для спортивних вправ. 3. Механізм, апарат, технічний пристрій для провадження яких-небудь наукових досліджень» (СУМ, IX, 422). Очевидно, спочатку термін *снаряд* функціонував у військовій сфері, потім був запозичений терміносистемою спорту, зрештою мігрував до сфери загальноповживаної лексики та виокремив на основі семи «пристрій» пряме значення.

Аналіз стилістичного маркування і семантизації окремих лексем у словниках різного періоду засвідчує алогічність розгортання семантико-стилістичних процесів. Наприклад, термін *сервіс* маніфестований у РУСі-48 з одним значенням, що марковане спорт. СУМ не містить первісного значення, пов'язаного зі спортом, а подає лексико-семантичний варіант і мікрозначення (виокремлене на основі метонімізації), що за семантикою досить віддалені від спортивної сфери: «1. Обслуговування населення, забезпечення його побутових потреб. // Сукупність організацій, обов'язком яких є обслуговування побутових потреб населення і створення різноманітних вигод для нього» (СУМ, IX, 129). ВТС-2004 репрезентує нейтральний номен спортивної сфери, який розміщено наприкінці словникової статті, що свідчить про його незначну актуальність у суспільній комунікації: «2. У тенісі – подача м'яча» (ВТС-2004, 1115).

У результаті дослідження виокремлено слова, які на основі стилістично нейтралізованих значень утворюють термінологічні. Розглянемо це на прикладі номена *трек*. Зміна стилістичного статусу мовної одиниці відбувається на межі СУМ / ВТС-2004: «1. Спортивна споруда, призначена для проведення велосипедних (іноді мотоциклетних) гонок» (ВТС-2004, 1264). ВТС-2004 також подає ЛСВ із терміносистеми «Фотоматеріали»: «2. Слід, що його залишає заряджена частинка в речовині (напр., у фотоемulsії)» (ВТС-2004, 1264). На останньому місці у словниковій статті ВТС-2004 розташований номен із терміносфери «Музика»: «3. муз. Доріжка фонограми, а також сама фонограма» (ВТС-2004, 1246). На нашу думку, у словниковій статті варто розмістити музичний термін на другому місці, а також маніфестувати його нейтральний стилістичний статус з огляду на високу частотність використання у сучасному мовленні.

Еволюція семантичної структури деяких спортивних лексем відбувається шляхом запозичення лексико-семантичного варіанта іншою терміносистемою. Наприклад, спортивний термін *сервер* зафіксовано із позначкою спорт. у РУСі-48*. СУМ не подає цієї лексеми, однак ВТС-2004 маніфестує ескалацію термінологічних значень: «1. У тенісі та інших спортивних іграх – гравець, що вводить м'яч у гру. 2. спец. Комп'ютер, що керує розподілом ресурсів обчислювальної мережі та централізованого доступу до даних. // Комп'ютер, що надає послуги іншим комп'ютерам у мережі, які називаються клієнтами. 3. спец. Програма, що забезпечує управління доступом до ресурсів у мережі» (ВТС-2004, 1115). Варто зауважити, що на сучасному етапі більш актуальними (незважаючи на термінологічний статус) видаються номени із терміносистеми «Комп'ютерні технології». Це дає підстави не лише для констатації стилістичної транспозиції комп'ютерних термінів, але й для регламентації ієрархії лексико-семантичних варіантів слів у словниковій статті.

Зауважимо також, що кодифікаційні рестри сучасної української мови дещо відстають у фіксації реальних норм слововживання спортивної лексики. Це виявляється, зокрема, у неадекватності лексикографічних позначок реальним стилістичним характеристикам обсервованих лексичних одиниць.

Аналіз загальнономовних словників української мови дозволив виокремити сукупність лексем, що маніфестовані лексикографічними працями із термінологічним статусом, однак реальне їх функціонування у лінгвосоціумі свідчить про нейтральні стилістичні параметри і загальну

зрозумілість для мовців. Це такі слова, як: *заплив* (маркується позначкою спорт. у всіх словниках від РУС-48 до ВТС-2004 включно), *гейм* (статус терміна у всіх словниках, крім РУС-79), *нокдаун* (ремарка спорт. у всіх словниках до ВТС-2004 включно).

Актуальність спортивної сфери у сучасному соціумі зумовлює загальнозживаність слів на позначення стилів плавання (*брас, кроль, батерфляй*), які потребують реального відображення своїх стилістичних характеристик у словниках української мови.

Неадекватно зафіксовані у лексикографічних працях лексеми на позначення осіб, що беруть участь у спортивних іграх. Наприклад, спортивні терміни *хокей* (РУС-79*), *ватерполо* (РУС-48*) констатують зміну стилістичного статусу, а назви гравців – *хокеїст, ватерполіст* – марковані позначкою спорт. у всіх опрацьованих словниках від РУС-48 до ВТС-2004.

Особливості функціонування деяких спортивних лексем свідчать не лише про необхідність зняття термінологічної позначки у кодифікаційних приписах, але й регламентують потребу фіксації набутого значення або поширеного у мовленні фразеологізму. Наприклад, слово *фора* подане у всіх проаналізованих словниках із двома значеннями, що маркуються спорт. і заст.: «1. спорт. Наперед обумовлена пільга – якась кількість очок, ходів і т. ін., що її надає сильніший учасник змагань, гри слабшому або такому, який знаходиться у невідгідних умовах. 2. заст. Вигук схвалення, який уживається як прохання глядачів повторити виступ; біс» (СУМ, X, с. 616–617). Сьогодні активно використовується (особливо у ЗМІ) фразеологізм *дати фору*, що утворений на основі загальнозрозумілого спортивного номена *фора*. Вважаємо необхідним зняти маркування спорт. та кодифікувати частотний у суспільній комунікації фразеологізм *дати фору*. Спортивний термін *фол*: «спорт. Грубий характер гри; грубий заборонений прийом у грі, персональна помилка» (СУМ, X, с. 612) перейшов до загальнозживаного номінативного фонду та виокремив похідне значення *фолити* «грати грубо, заборонено», що потребує фіксації у словниках української мови.

Семантична структура лексеми *дискваліфікація* репрезентована двома лексико-семантичними варіантами, один з яких належить до сфери наукових термінів, а інший стосується спортивної терміносфери: «1. книжн. Позбавлення кваліфікації на підставі визнання кого-небудь нездатним або негідним займатися якоюсь спеціальністю. 2. спорт. Позбавлення спортсмена права брати участь в змаганнях» (СУМ, II, с. 284). Необхідність зняття обох позначок (книжн., спорт.) детермінована високою частотністю використання зазначених лексико-семантичних варіантів у мові засобів масової інформації та мовленні неспеціалістів.

Неправомірно зберігають термінологічне маркування у кодифікаційних реєстрах української мови спортивні терміни, що виокремили переносні значення. Наприклад, номен *нокаут* «1. спорт. Стан боксера під час бою, коли він після удару супротивника падає, протягом 10 секунд не може звестися на ноги, щоб продовжити бій, і вважається переможеним. // Сильний удар, після якого супротивник не може встати» (СУМ, V, с. 440) утворює переносне значення на межі СУМ / ВТС-2004: «перен. Про чийсь важкий стан, поразку» (ВТС-2004, с. 625). Аналогічно розгортається семантика лексеми *фальстарт*: «спорт. Передчасно взятий старт ким-небудь із учасників змагання» (СУМ, X, с. 555). У результаті метафоричного переосмислення семантики первісного значення виникає похідне переносне значення «Невдала спроба зробити, почати що-небудь» (ВТС-2004, с. 1315). Утворені переносні значення обсервованих номенів виразно засвідчують стилістичну транспозицію лексем, у той же час первісні значення все ще мають термінологічний статус через обмежувальні позначки у словникових статтях.

Невідповідність кодифікації і реального вживання колишніх спортивних термінів підтверджує лексема *ринг*. Опрацьовані словники фіксують цей номен із обмежувальною позначкою спорт.: «спорт. Огороджений канатом квадратний майданчик на помості, де проводяться змагання з боксу» (СУМ, VIII, с. 536). ВТС-2004 кодифікує стилістично нейтральний лексико-семантичний варіант: «Одна з форм монополій; тимчасова угода про скуповування або вилучення з ринку певного товару, щоб підвищити попит і потім продати за вищою ціною» (ВТС-2004, 1030). Спостерігаємо залучення номінативної одиниці із терміносистеми «Спорт» у терміносферу

економіки. Загальнозрозумілість спортивного терміна дозволяє зняти обмежувальну позначку, а вузьке функціональне поле лексико-семантичного варіанта з економічної сфери детермінує необхідність надання йому термінологічної ремарки екон. у наступних лексикографічних працях.

Під час спостереження виявлено лексеми, розгалужена семантична структура яких репрезентує лише одне значення, що функціонує у спортивній сфері. Наприклад, номен *ключка* зафіксований у СУМі із чотирма значеннями, серед яких два значення стилістично нейтральні, одне – із позначкою діал., ще одне – спортивної семантики: «спорт. Палиця із загнутим кінцем, пристосована для гри у хокей» (СУМ, IV, с. 193). ВТС-2004 аналогічно подає цей спортивний термін. Загальнозрозумілість для неспеціалістів значення номена *ключка* підтверджує необхідність зняття обмежувальної позначки спорт.

Цікаво еволюціонує лексична одиниця *туше*. РУС-48 регламентує наявність двох лексико-семантичних варіантів слова зі сфер «Музика» та «Спорт». У СУМі музичний термін марковано спец.: «1. спец. Спосіб дотику до клавішів під час гри на фортепіано, що впливає на характер звучання» (СУМ, X, 331), а значення, пов'язане зі спортом, представлено уже без стилістичної позначки (хоча наявний коментар у словниковій статті): «3. У спортивній боротьбі – момент, коли один з борців притиснутий лопатками до землі, що визначає його поразку» (СУМ, X, с. 331). Спостерігаємо розміщення колишнього спортивного терміна у словниковій статті на першому місці на підставі більшої актуальності, а також кодифікацію набутого мікрозначення музичного терміна.

Дослідження стану фіксації спортивної лексики у кодифікаційних джерелах української мови дозволило скласти перелік лексем, що маніфестовані словниками як стилістично нейтральні (без обмежувальної позначки), хоч реально немає підстав констатувати їх загальнозрозумілість та загальноновживаність. Без ремарок виявлено терміни на позначення **спортивних змагань** – *дербі* «Змагання для трирічних і чотирирічних рисистих і скакових коней» (СУМ, II, с. 245); **осіб за спортивною діяльністю** – *дискобол* «Метальник диска» (СУМ, II, с. 284), *вольтижер* «Вершник, який майстерно виконує складні гімнастичні вправи на коні, що швидко біжить по колу» (СУМ, I, с. 157); **спортивних понять** – *шенкель* «Внутрішня, звернена до коня частина ноги від коліна до щиколотки, якою вершник управляє конем» (СУМ, XI, с. 439), *карамболь* «У більярдній грі – влучання однієї кулі в другу рикошетом від третьої» (СУМ, IV, с. 100); **спортивних знарядь** – *скіф* «Вузький і довгий спортивний човен для змагань з академічної греблі» (СУМ, IX, с. 271).

Чимало спортивних термінів, що розширюють семантичну структуру похідними термінологічними мікрозначеннями та прямими значеннями, також неадекватно зафіксовані у сучасних словниках. Наприклад, лексема *серсо* (РУС-48*) маніфестує стилістичну транспозицію на межі РУС-48 / СУМ: «Гра з тонким легким обручем, який підкидають і ловлять спеціальною паличкою» (СУМ, IX, 141). У результаті метонімізації виокремлено мікрозначення, що фіксується у ВТС-2004 без обмежувальної позначки: «Приладдя для цієї гри – палички та серсо» (ВТС-2004, 1117). Лексема *стаєр* «Спортсмен (бігун, гонщик, ковзаняр і т. ін.), що спеціалізується з бігу на довгі дистанції» (СУМ, IX, 637) виокремлює похідне немарковане значення: «Кінь, що показує (на скачках або перегонах) кращу швидкість на довгих дистанціях» (ВТС-2004, 1186). Використання наведених лексико-семантичних варіантів лише мовцями-спеціалістами увиразнює потребу їх маркування термінологічними позначками у наступних кодифікаційних працях.

Явище запозичення лексико-семантичного варіанта з інших терміносфер ілюструє слово *корнер* (РУС-48*): «У футбольній грі – штрафний кутовий удар у напрямі воріт тієї команди, один із гравців якої вибив м'яч за лінію своїх воріт» (СУМ, IV, 294). ВТС-2004 фіксує немарковане похідне значення з економічної галузі: «Угода про скупку якого-небудь товару з метою наступного перепродажу» (ВТС-2004, 455). Констатуємо необхідність термінологічного маркування первісного значення, а також похідного мікрозначення.

Певна кількість спортивних термінів, що реально не зазнали стилістичної транспозиції, непослідовно фіксується словниками української мови. Наприклад, лексеми *снеш* «У тенісі – удар

по м'ячу, що летить над головою, для того, щоб приземлити на полі противника» (ВТС-2004, 1153), *форхенд* «У тенісі – удар праворуч, тобто такий удар, поки права рука, яка тримає ракетку, звернена закритою долонею вгору» (ВТС-2004, с. 1330) марковані позначкою спорт. у РУСi-48; СУМ ці терміни не фіксує, а ВТС-2004 неправомірно регламентує зміну стилістичного статусу цих номенів на нейтральний.

Слово *тобоган* має стилістичну характеристику у РУСi-48 (ремарка спорт.), СУМ не вносить зазначений номен у свої реєстри, а ВТС-2004 репрезентує два значення лексеми: «1. Сани без полозів для перевезення вантажів вручну або за допомогою собак. 2. Дерев'яні сани для катання й змагань на швидкість спускання з гір; вид санного спорту» (ВТС-2004, с. 1251). Обсервовані номени потребують лексикографічного маркування з огляду на обмежену сферу їх використання.

У результаті обсервації процесу стилістичної транспозиції спортивних термінів за лексикографічними джерелами було проаналізовано 85 лексичних одиниць. З них 42 номени репрезентують етап стилістичної транспозиції, що пов'язаний зі зміною контекстів функціонування термінів. 14 спортивних лексем маніфестують нівелювання терміностатусу у поєднанні з розширенням семантичної структури похідними мікрозначеннями, переносними і прямими значеннями, термінологічними значеннями. Неадекватність фіксації стилістичного статусу спортивних номенів у кодифікаційних реєстрах української мови їх реальним семантико-стилістичним характеристикам ілюструють 29 слів спортивної семантики: з них 17 потребують зняття обмежувальної позначки спорт. на підставі їх масової інтродукції до загальноживаного номінативного фонду, а 12 констатують необхідність термінологічного маркування у зв'язку із реальним використанням лише у спеціальних контекстах.

Отже, опрацьований матеріал за кількісними та якісними показниками засвідчує активний процес стилістичної транспозиції спортивних термінів. Підтверджує гіпотезу про певну неадекватність стану фіксації у загальномовних словниках української мови стилістично нейтралізованих номенів їх реальному функціонуванню у лінгвосоціумі. З огляду на зазначене тема залишається актуальною та потребує подальших досліджень.

1. РУС-48 – Російсько-український словник / Гол. ред. М. Калинович. – К.: Вид-во АН УРСР, 1955 – видання Словника 1948 року, випр. і доп. – 804 с. 2. РУС-79 – Російсько-український словник / Уклад.: Д. Ганич, І. Олійник. – К.: Рад. школа, 1979. – 1012 с. 3. СУМ – Словник української мови / І. К. Білодід (гол. ред.) та ін. – Т. 1–11. – К.: Наук. думка, 1970–1980. 4. ВТС-2004 – Великий тлумачний словник сучасної української мови / Гол. ред. В. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.

1. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі засобів масової інформації). – К.: Вид. центр КНЛУ. – 2003. – 387 с.